

УДК 338.24:339.137.2

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2022-1-13>**Федірець О.В.***доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту імені І.А. Маркіної
Полтавського державного аграрного університету***Стовба В.О.***студент
Полтавського державного аграрного університету***Солодчук Т.В.***студент
Полтавського державного аграрного університету***Fedrets Oleh***Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Management
Poltava State Agrarian University***Stovba Vladyslav***Student
Poltava State Agrarian University***Solodchuk Taras***Student
Poltava State Agrarian University*

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

THE ESSENCE AND FEATURES OF FORMATION OF THE MANAGEMENT SYSTEM OF PRODUCTION CAPACITY OF THE ENTERPRISE

АНОТАЦІЯ

У статті вирішується проблема формування теоретико-методологічного підходу до формування виробничого потенціалу аграрних підприємств. Досліджено та систематизовано основні теоретичні аспекти формування системи менеджменту виробничого потенціалу, а також практичні рекомендації щодо підвищення ефективності управління та використання виробничого потенціалу аграрних підприємств. Проаналізовано основні підходи, які використовуються для визначення виробничого потенціалу, обґрунтовано його властивості та основні елементи системи менеджменту виробничого потенціалу. Розглянуто основні методи розрахунку рівня виробничого потенціалу. Запропоновано авторське формулювання виробничого потенціалу аграрних підприємств та комплексну методику оцінки ефективності використання техніки аграрних підприємств.

Ключові слова: виробничий потенціал, менеджмент, аграрне підприємство, машинно-тракторний парк, автопарк, ефективність, резерви.

ANNOTATION

The article solves the problem of forming a theoretical and methodological approach to the formation of the production potential of agricultural enterprises. In modern market economy, the production potential of agricultural enterprises comes first, because effective management is the basis of the ideology of strategic management. Its important element is the formation of a management system of production capacity by assessing the efficiency of production processes. The main theoretical aspects of the formation of the management system of production capacity, as well as practical recommendations for improving the management and use of production capacity of agricultural enterprises are studied and systematized. The author's formulation of the production potential of agricultural enterprises is generalized – effective use of technical, material, financial and information resources in order to achieve the goals of the enterprise. Production potential is an important

component of the company's potential and plays a significant role in its activities. Production potential is an effective characteristic of the use of existing opportunities of agricultural enterprises. Improving the efficiency of the use of production potential is important because it directly reflects the use of production resources of economic entities, determines the effectiveness and efficiency of their activities. The main approaches used to determine the production capacity are analyzed, its properties and the main elements of the production capacity management system are substantiated. The main methods of calculating the level of production potential are considered. The author's formulation of the production potential of agricultural enterprises and a comprehensive method of assessing the effectiveness of the use of agricultural enterprises is proposed. Production potential is based on the efficient use of resources that determine the capabilities of the enterprise. The importance of improving the formation of the management system of production potential of the enterprise is to create a rational organizational mechanism at different hierarchical levels of the management system.

Keywords: production potential, management, agricultural enterprise, machine-tractor park, car park, efficiency, reserves.

Постановка проблеми. Система менеджменту підприємства формує механізм управління його виробничим потенціалом. Ефективність системи менеджменту залежить від розподілу, використання та управління наявними ресурсами підприємства для формування й розвитку виробничого потенціалу. Значний вплив на виробничі процеси аграрних підприємств мають трудові, матеріальні, фінансові та інформаційні ресурси. Вимоги сучасної ринкової економіки ставлять перед аграрними підприємствами за мету досягнення найкращих економічних

результатів шляхом формування системи менеджменту виробничого потенціалу, який можна досягнути завдяки ефективному використанню ресурсів та оптимізації діяльності аграрних підприємств.

Виробничий потенціал виступає результативною характеристикою використання наявних можливостей аграрних підприємств. На нього має безпосередній вплив науково-технічний прогрес, який зумовлює зв'язок виробничого потенціалу з технічним забезпеченням. Кожне аграрне підприємство намагається забезпечити найефективніше використання власної техніки та зведення витрат на її утримання до мінімуму. Досягнення цих цілей повинно знаходитися у тісному взаємозв'язку з роботами зі зниження витрат, раціонального використання сировини, зменшення простоїв техніки, підвищення кваліфікації працівників тощо. Необхідно не лише ефективно використовувати техніку, а й уміти її зберігати, домагатися максимального ефекту від кожної машини, що й визначає виробничий потенціал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виробничий потенціал у різних аспектах та в межах різних ієрархічних рівнів вивчала значна кількість дослідників. Питання, що стосуються змісту, структури, взаємозв'язків виробничого потенціалу підприємства, системи управління ним, досліджувалися в роботах багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. Серед них: І. Ажаман [1], Д. Возний [2], О. Гусева [3], А. Данилов [4], О. Жидков [1], О. Кавтиш [4], Л. Кобрин [5], П. Макаренко [6], Т. Рзаєва [7], Р. Римарчук [7], С. Руденко [8], А. Стельмашук [9] та ін.

Ураховуючи попередні наукові здобутки, існує невирішена частина проблеми, що стосується проведення системного дослідження відносно ролі потенціалу підприємств у сучасних умовах, ідентифікації його структури, розроблення сучасних підходів, механізмів та інструментів управління розвитком потенціалу в діяльності суб'єктів господарювання.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження та обґрунтування основних теоретичних аспектів формування системи менеджменту виробничого потенціалу, а також визначення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності управління та вико-

ристання виробничого потенціалу аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах ринкової економіки на перше місце виходить виробничий потенціал аграрних підприємств, адже ефективне управління є підґрунтям ідеології стратегічного менеджменту. Його важливим елементом є формування системи менеджменту виробничого потенціалу шляхом оцінки ефективності виробничих процесів. Організаційні передумови виробничого потенціалу закладаються в управлінні використанням ресурсів.

Без знання виробничого потенціалу неможливі стратегічний розвиток і планування інших напрямів діяльності підприємства, оскільки характер виробничих процесів визначає відносну роль живої праці, споруд, устаткування, фінансових ресурсів і сировини в процесі формування можливостей розвитку підприємств.

Важливим для розкриття сутності виробничого потенціалу є визначення його місця у формуванні потенціалу аграрних підприємств [8, с. 168].

Дослідники виділяють три основні підходи до визначення виробничого потенціалу: ресурсний, структурний та цільовий (рис. 1).

Єдиного визначення виробничого потенціалу в економічній літературі сьогодні не існує, різні науковці розуміють його по-різному. Єдине, що є спільним в авторських тлумаченнях виробничого потенціалу, – використання можливостей ресурсів підприємства.

Розглянемо визначення поняття «виробничий потенціал» (табл. 1).

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна узагальнити авторське формулювання виробничого потенціалу аграрних підприємств: ефективне використання можливостей технічних, матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів із метою досягнення поставлених цілей підприємства.

Виробничий потенціал є важливим складником потенціалу підприємства та відіграє значущу роль у його діяльності. Підвищення ефективності використання виробничого потенціалу є важливим, оскільки напряму відображає використання виробничих ресурсів господарюючих суб'єктів, зумовлює ре-

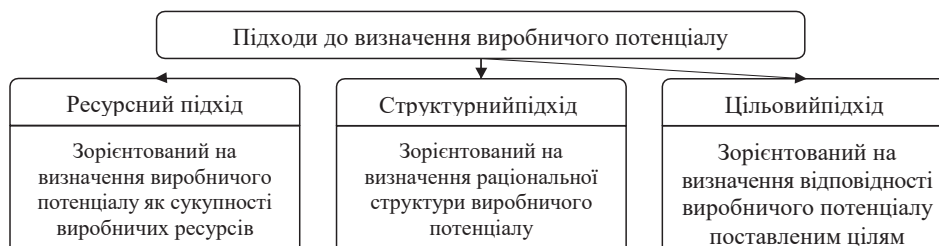

Рис. 1. Основні підходи до визначення виробничого потенціалу

Джерело: узагальнено за [4, с. 174–176]

Таблиця 1

Поняття «виробничий потенціал»

Автор	Поняття
О.Ю. Гусева	Складна соціально-економічна система, що має у своєму розпорядженні взаємопов'язані та взаємодіючі технічні, трудові та матеріально-енергетичні ресурси, що володіють певними потенційними можливостями з випуску конкурентоспроможної продукції
А.В. Данилов, О.П. Кавтиш	Сукупність ресурсів промислового підприємства і їхня здатність у ході виробничого процесу трансформуватися в певні результати, спрямовані на досягнення поставлених економічних цілей
Т.Г. Рзаєва, Р.В. Римарчук	Максимальні можливості виробництва, коли ресурси технологічно скомбіновані в певному поєднанні для отримання певного результату
С.В. Руденко	Здатність підприємства до отримання максимально можливого виробничого результату і досягнення стратегічних цілей, який визначається сукупністю всіх наявних ресурсів і можливості їх оптимального перетворення в конкурентоспроможний продукт за тих чи інших варіантів взаємодії з внутрішнім і зовнішнім середовищем підприємства
А.М. Стельмацук	Сукупність ресурсів підприємства і комплексу можливостей їх використання для виготовлення продукції необхідної кількості, згідно з вимогами до якості та часу появи на ринку з метою збільшення задоволення потреб і вимог споживачів

Джерело: узагальнено автором за [3; 4; 7–9]

зультативність та ефективність їхньої діяльності [7, с. 226].

Властивості виробничого потенціалу характеризують його особливості, які забезпечують переваги для аграрних підприємств (рис. 2).

Виробничий потенціал включає всі наявні та приховані можливості аграрних підприємств, які необхідні для забезпечення максимальних економічних результатів. Тому до виробничого потенціалу відносять такі складники: виробничі фонди, які включають основні та оборотні фонди, землі, нематеріальні активи, логістику, а також персонал.

Основною системи менеджменту є сформований механізм (рис. 3).

Вирішальний елемент виробничого потенціалу – людина праці з її рівнем освіти, кваліфікації, трудовими навичками, творчими і підприємницькими здібностями. Від кількості та якості сукупної робочої сили, зайнятої у сфері матеріального виробництва, рівня її організованості, дисциплінованості, трудової активності залежить продуктивна сила всього виробничого потенціалу.

Роль персоналу підприємства у виробничому потенціалі полягає в об'єднанні людей із за-

гальними соціальними та виробничими інтересами з метою створення умов для розкриття їхньої особистості та досягнення їх усебічного розвитку. Професійний менеджмент персоналу може підвищити виробничий потенціал шляхом більш ефективної організації управління.

Сучасний підхід до організації управління персоналом являє собою збалансоване поєднання людських цінностей, організаційних перетворень і постійної адаптації до змін зовнішнього середовища. Професійний розвиток працівників вважається найважливішим засобом економічного зростання, а також його кінцевою метою. Сьогодні працівник має розглядатися не як робоча сила, витрати на яку слід мінімізувати, а ресурс, який необхідно мобілізувати й розвивати.

У зв'язку із цим варто постійно вдосконалювати структуру управління, вишукувати ефективні способи управління працею, формулюючи кадрову політику як основу стратегічного управління [3, с. 71–72]. У наукових дослідженнях виділяють класифікаційні ознаки структури персоналу, які впливають на виробничий потенціал, до них належать: штатно-організаційні, кваліфікаційні, соціальні та рольові.

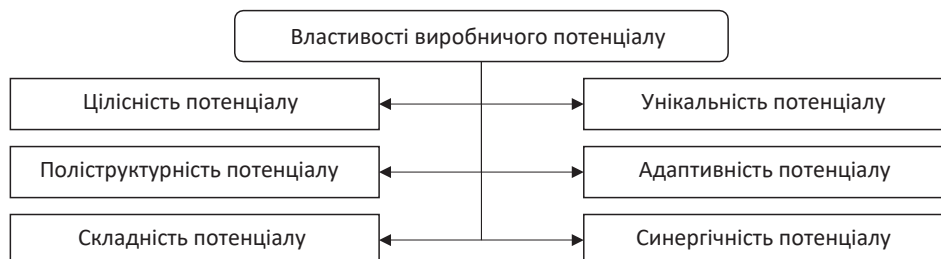

Рис. 2. Основні властивості виробничого потенціалу

Джерело: узагальнено за [1, с. 24–25; 10, с. 324]

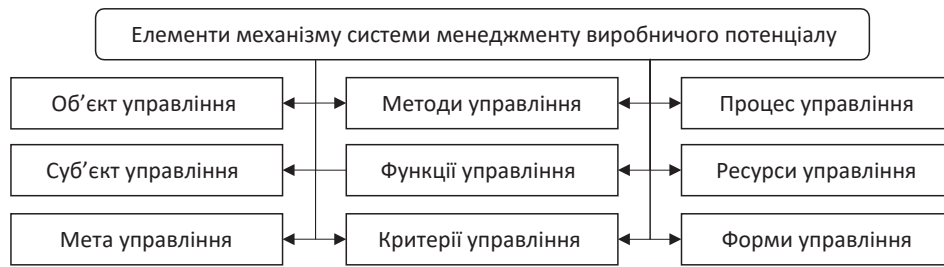

Рис. 3. Основні елементи системи менеджменту виробничого потенціалу

Джерело: узагальнено за [5, с. 133–134]

Для забезпечення виробничого потенціалу на підприємстві має бути розроблена стратегія управління персоналом із метою вирішення можливих питань у вигляді відбору, розвитку, стимулювання та мотивації персоналу задля досягнення максимальних економічних результатів.

Чимало науковців роблять акцент на тому, що з боку менеджменту персоналу кризова ситуація небезпечна тим, що працівники втрачають упевненість у своєму майбутньому.

Для підвищення ефективності системи управління персоналом необхідно аналізувати і враховувати специфічні умови розвитку ринкової економіки в Україні. Основним завданням управління персоналом є найбільш ефективно використання здібностей кожного працівника відповідно до цілей підприємства і встановлення хороших відносин між членами трудового колективу. При цьому ефективність персоналу слід розглядати у комплексі з такими складниками, як фінансовий стан, виробництво, організація, оскільки у

поєднанні вони мають вирішальний вплив на конкурентоспроможність підприємства [11, с. 112].

Отже, персонал, маючи складну взаємопов'язану структуру, є важливою частиною виробничого потенціалу аграрного підприємства.

Розглянемо основні методи розрахунку рівня виробничого потенціалу аграрних підприємств (рис. 4).

Таким чином, формування системи менеджменту виробничого потенціалу є одним із головних складників успішного функціонування аграрних підприємств. Виробничий потенціал дає можливість максимально ефективно використовувати наявні ресурси для досягнення поставлених цілей.

Забезпеченість аграрних підприємств технікою і високопродуктивне використання її мають особливе значення, адже кількість і якість сільськогосподарської продукції значною мірою залежать від дотримання визначених строків виконання окремих виробничих процесів і ро-

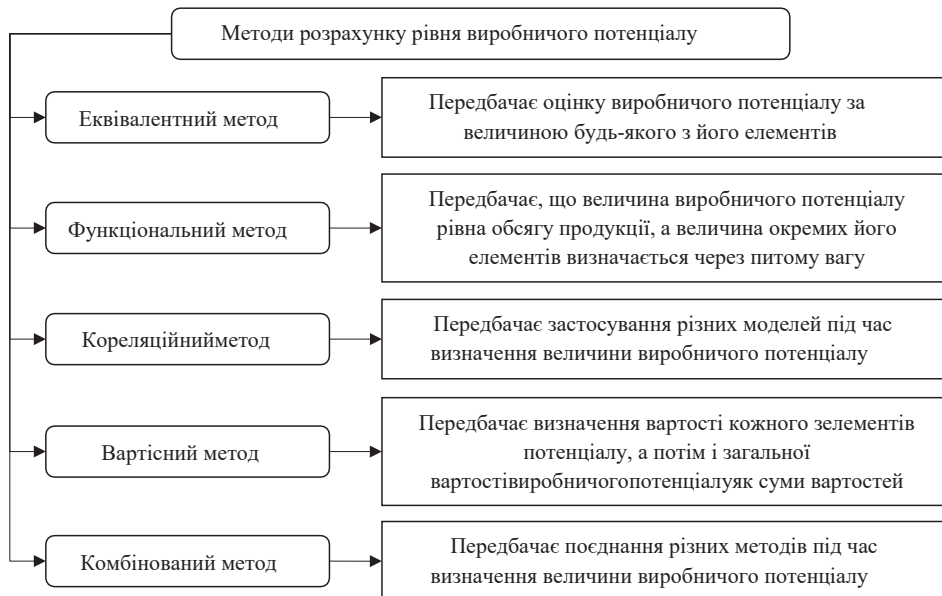

Рис. 4. Основні методи розрахунку рівня виробничого потенціалу

Джерело: узагальнено за [4; 11]

біт. Автопарк в аграрному підприємстві відіграє важливу роль як частина машино-тракторного парку. Саме завдяки їх ефективній взаємодії можна досягти успіху у виробництві сільськогосподарської продукції [11].

Сьогодні в Україні існує проблема ефективності використання наявної техніки на аграрних підприємствах, яка потребує вирішення з метою забезпечення виробничого потенціалу. Для цього необхідно проводити аналіз показників використання техніки.

Розглянемо комплексну методику оцінки ефективності використання техніки за показниками інтенсивності (табл. 2).

На кожному аграрному підприємстві повинна бути розроблена та запропонована до впровадження система заходів щодо раціонального використання машинно-тракторного парку, яка буде спрямована на виконання норм наробітку, підвищення продуктивності, зниження експлуатаційних і приведених витрат, підвищення культури землеробства [3, с. 207].

Розглянемо комплексну методику оцінки ефективності використання техніки за показниками продуктивності (табл. 3).

Ефективність сучасного аграрного виробництва багато в чому залежить від якості системи технічного забезпечення технологічних процесів. Стан, склад і структура машинно-тракторного парку, який є ключовим елементом матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва, визначають не тільки ресурсний потенціал господарюючих суб'єктів аграрної сфери, а й потенціал їх стійкого відтворення, оскільки дотримання оптимальних термінів проведення окремих технологічних операцій і забезпечення необхідної якості робіт залежить від якісних показників, що характеризують ефективність виробництва продукції [3, с. 10].

Виробничий потенціал ґрунтується на ефективному використанні ресурсів, які визначають можливість підприємства. Важливість удосконалення формування системи менеджменту виробничого потенціалу підприємства полягає у створенні раціонального організаційного механізму на різних ієрархічних рівнях системи управління.

Висновки. Таким чином, потенціал безпосередньо пов'язаний із технічним складником аграрних підприємств, без ефективного ви-

Таблиця 2

Комплексна методика оцінки ефективності використання техніки аграрних підприємств за показниками інтенсивності

Трактори	Комбайни	Вантажні автомобілі
Показники інтенсивності		
Відпрацьовано одним трактором за рік	Відпрацьовано одним комбайном за сезон	Коефіцієнт технічної готовності автопарку
Коефіцієнт використання парку тракторів	Коефіцієнт використання парку комбайнів	Коефіцієнт використання парку вантажних автомобілів
Коефіцієнт змінності парку тракторів	Цілоденні простої одного комбайна	Середня тривалість робочого дня
		Середня технічна швидкість
		Середня експлуатаційна швидкість руху
		Середня відстань перевезень 1 т вантажу
		Середньодобовий пробіг
		Коефіцієнт використання пробігу
		Середня вантажопідйомність
		Коефіцієнт використання вантажопідйомності

Джерело: узагальнено за [9]

Таблиця 3

Комплексна методика оцінки ефективності використання техніки аграрних підприємств за показниками продуктивності

Трактори	Комбайни	Вантажні автомобілі
Показники продуктивності		
Виробіток на трактор (річний, денний, змінний, годинний)	Виробіток на комбайн (сезонний, денний, змінний, г одинний)	Виробіток автомобілів на одну середньооблікову автомобілетонну
Коефіцієнт виконання змінних норм виробітку парком тракторів	Коефіцієнт змінності використання парком комбайнів	Річний (денний) виробіток вантажного автомобіля
		Виконано робіт на один авомобіле-тонно-день перебування у підприємстві
		Кількість тонно-кілометрів на середньооблікову автомобілетонну

Джерело: узагальнено за [9]

користання техніки забезпечити виробничий потенціал неможливо. Для підвищення ефективності використання машинно-тракторного парку та іншої сільськогосподарської техніки на аграрному підприємстві потрібно проводити оперативний контроль їх роботи протягом року, здійснювати оперативний аналіз використання машинно-тракторного парку. Протягом року, у міру проведення і закінчення кожного виду робіт, на підприємстві необхідно проводити аналіз використання сільськогосподарської техніки.

Для здійснення раціональної організації та використання машинно-тракторного парку аграрного підприємства необхідно визначити обсяги механізованих робіт та проводити оцінку ефективності використання техніки, адже кожне підприємство ставить за мету найефективніше використання техніки та зведення витрат на її утримання до мінімуму. Необхідно не тільки ефективно використовувати техніку, а й уміти її зберігати, домагатися максимального ефекту від кожної машини. Тільки такі кроки дадуть змогу сформуванню та забезпечити виробничий потенціал.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ажаман І.А., Жидков О.І. Теоретичне обґрунтування сутності та властивостей потенціалу підприємства. *Економіка та держава*. 2018. № 2. С. 22–26.
2. Возний Д.О. Сучасні методи оцінювання виробничого потенціалу підприємства. *Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця*. 2015. № 12. С. 66–68.
3. Гусева О.Ю. Управління стратегічними змінами: теорія і прикладні аспекти : монографія. Донецьк : Ноулідж, 2014. 395 с.
4. Данилов А.В., Кавтиш О.П. Теоретичні підходи до сутності виробничого потенціалу промислового підприємства. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2017. № 19. С. 173–180.
5. Кобрин Л.Й. Застосування інструментів управління виробничим потенціалом із метою підвищення результативності діяльності підприємства. *Наукові записки*. 2019. № 1. С. 132–139.
6. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2005. 682 с.
7. Рзаєва Т.Г., Римарчук Р.В. Виробничий потенціал підприємства та аналітичне обґрунтування напрямів його дослідження. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. № 4. С. 226–231.
8. Руденко С.В. Виробничий потенціал аграрного підприємства: економічна сутність та роль у формуванні економічного потенціалу. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2016. Вип. 172. С. 164–175.
9. Стельмашук А.М. Ефективність кооперації в машинно-тракторному обслуговуванні сільськогосподарських товаровиробників. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 3. С. 74–82.
10. Федірець О.В. Формування механізму управління розвитком підприємств агропродовольчої сфери. *Україн-*

ський журнал прикладної економіки. 2021. Т. 6. № 1. С. 322–329.

11. Федірець О.В., Назаренко О.О., Диннік В.В. Формування оптимальної виробничої стратегії аграрного підприємства. *Призовський економічний вісник*. 2020. № 5(22). С. 110–116.

REFERENCES:

1. Azhaman I. A., Zhydkov O. I. (2018). *Teoretychne obgruntuvannya nedostatnosti ta vlady potentsialu pidpryyemstva* [Theoretical substantiation of the essence and properties of the enterprise potential]. *Ekonomika ta derzhava*. № 2. pp. 22 – 26. (in Ukrainian).
2. Voznyy D. O. (2015). *Suchasni metody otsinyuvannya vyrobnychoho potentsialu pidpryyemstva*. [Modern methods of estimating the production potential of the enterprise]. *Molodizhnyy ekonomichnyy visnyk KHNEU im. S. Kuznetsya*. № 12. pp. 66 – 68. (in Ukrainian).
3. Guseva O.Y. (2014). *Upravlinnya stratehichnymy zminamy: teoriya i prykladni aspekty* [Management of strategic changes: theory and applied aspects]: monograph. Donetsk: Knowledge Publishing House. 395 p. (in Ukrainian).
4. Danilov A.V., Kavtysh O.P. (2017). *Teoretychni pidkhody do sutnosti vyrobnychoho potentsialu promyslovoho pidpryyemstva* [Theoretical approaches to the essence of the production potential of an industrial enterprise]. *Modern problems of economy and entrepreneurship*. № 19. pp. 173 – 180. (in Ukrainian).
5. Kobrin L.Y. (2019). *Zastosuvannya instrumentiv upravlinnya vyrobnychym potentsialom z metoyu pidvyshchennya rezul'tatyvnosti diyal'nosti pidpryyemstva* [Application of production potential management tools to increase the efficiency of the enterprise]. *Proceedings*. 2019. № 1. pp. 132 – 139. (in Ukrainian).
6. Makarenko P.M. *Modeli ahrarnoyi ekonomiky* [Models of agrarian economy]. Kyiv: NSC IAE, 2005. 682 p. (in Ukrainian).
7. Rzaeva T.G., Rymarchuk R.V. (2017). [Production potential of the enterprise and analytical substantiation of the directions of its research]. *Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic sciences*. 2017. № 4. pp. 226 – 231. (in Ukrainian).
8. Rudenko S.V. (2016). *Vyrobnychyy potentsial ahrarnoho pidpryyemstva: ekonomichna sutnist' ta rol'u formuvanni ekonomichnoho potentsialu* [Production potential of an agrarian enterprise: economic essence and role in the formation of economic potential]. *Bulletin of the Petro Vasylenko Kharkiv National Technical University of Agriculture*. Vip. 172. pp. 164 – 175. (in Ukrainian).
9. Stelmashchuk A.M. (2014). *Efektivnist' kooperatsiyi v mashynno-traktornomu obsluhovuvanni sil'skohospodars'kykh tovarovyrobnykiv* [Efficiency of cooperation in machine-tractor service of agricultural commodity producers]. *Sustainable economic development*. № 3. pp. 74 – 82. (in Ukrainian).
10. Fedirets O.V. (2021). *Formuvannya mekhanizmu upravlinnya rozvytkom pidpryyemstv ahropodovol'choyi sfery* [Formation of the mechanism of management of development of the enterprises of agro-food sphere]. *Ukrainian Journal of Applied Economics*. Volume 6. № 1. pp. 322 – 329. (in Ukrainian).
11. Fedirets O.V., Nazarenko O.O., Dynnik V.V. (2020). *Formuvannya optymal'noyi vyrobnychoyi stratehyyi ahrarnoho pidpryyemstva*. [Formation of the optimal production strategy of an agricultural enterprise]. *Priazovsky Economic Bulletin. Zaporozhye*, № 5 (22) pp. 110-116. (in Ukrainian).